

Scurtă incursiune în câmpul frazeologic al unui termen somatic: *inimă*

(A brief excursion into the phraseological field of a somatic term: *heart*)

Monica-Geanina COCA

“Ștefan cel Mare” University of Suceava, Romania

Delia VARTOLOMEI

“Ștefan cel Mare” University of Suceava, Romania

Abstract: Although the analysis of such a term as *heart* is tantamount to approaching a complex *world* with multiple perspectives, the present study aims to investigate the set phrases featuring this lexeme, by using tools of language sciences. Thus, the following pages examine the somatic term *heart*, merging two perspectives, the semantic and the morphosyntactic, and demonstrating that the surface structure can become a pathway to the deep structure. At the same time, the study is comparatively-based, since the phraseological field of the lexeme *heart* is analyzed in several Romance languages: Romanian, French, Italian, Spanish, Portuguese, highlighting both common patterns and contrasting features of these languages.

Keywords: heart, semantics, morphology, syntax, phraseology

1. Preliminarii

Identitatea unei limbi poartă amprenta memoriei colective adânc înrădăcinate în cadrul unei comunități, iar sistemul frazeologic marchează poate cel mai bine experiențele materiale și spirituale care i-au definit profilul, “cunoștința intimă a spiritului și caracterului său” (Zanne, 1895: 29). Termenii somatici, în calitatea lor de cuvinte ce reflectă realități de bază referitoare la cunoașterea omului, cunosc una din cele mai bune reprezentări la

nivelul câmpului frazeologic și au fost investigați din perspective diferite, inclusiv din punctul de vedere al capacității lor de a exprima diferite *metafore conceptuale*, clasă în care sunt cuprinse *metaforele de orientare, ontologice și de structură* (G. Lakoff, 1980). Mai mult decât atât, existența unor forme omoloage în mai multe limbi demonstrează existența unor principii generale de guvernare ce reflectă, după Gabriel Gheorghe (1986: 13), “capacitatea de observare și ridicare în plan conceptual a obiectelor și împrejurărilor contemplate”.

2. Ipoteza de cercetare

Pornind de la aceste observații, lucrarea de față își propune să evalueze modul în care sunt structurate, în spațiul romanic, experiențele de cunoaștere prin analiza comparativă (la nivel semantic, morfologic și sintactic) a unor frazeologisme care au ca lexem de bază termenul *inimă* în cinci limbi romanice (română, franceză, italiană, spaniolă, portugheză). Abordarea, de tip funcționalist, prin aplicarea criteriilor semantic și sintactic va evidenția, pe o parte, existența la nivelul câmpului frazeologic a unor clase noționale dominante, marcate expresiv, diferite posibilități combinatorii ale termenilor, precum și particularități ale mentalului colectiv specific fiecărei limbi romanice investigate.

2.1. Definiții și semnificații ale termenului în limbile romanice

Urmărind definițiile menționate în lucrări lexicografice de prestigiu pentru limbile investigate (t.n.), *Dicționarul explicativ al limbii române*, *Le Petit Robert*, *Dicționarul Treccani*, *Vocabulario della lingua italiana*, de Nicole Zingarelli, *Diccionario de la lengua Española*, *Dicionário Priberam da Língua Portuguesa*, observăm că termenul *inimă* prezintă o serie de semnificații comune și mai multe sensuri diferite, acestea din

urmă fiind actualizate în construcții fixe cu grade diferite de figurativitate.

Inimă < lat. anima	1. Organ intern muscular, central, al aparatului circulator, situat în partea stângă a toracelui, care are rolul de a asigura, prin contracții ritmice, circulația sângelui în organism, la om și la animalele superioare; 2. (Fig.) Sediul sentimentelor umane. 3. (Fig.) Caracter, fire. 4. (prin analogie) mijloc, centru, mijloc.
Coeur < lat. cor	I. a) Organ central al aparatului circulator (la animalele superioare); b) piept; c) stomac; II 2 a) (fam.); II. 2. a) (fam.) maniere; b) imagine convențională a inimii; c) Parte centrală (a ceva); d) punct esențial; 3) a) sediul senzațiilor și emoțiilor; b) sediul dorinței, al dispoziției; c) sediul sentimentelor, al pasiunilor; d) sediul dragostei; 4) bunătațe, sentimente altruiste; 5) trăsături de caracter, sediul conștiinței; 6) gândire secretă, intimă; 7) minte, rațiune.
Cuore < lat. cor	1. a. Organ muscular, gol, care reprezintă central aparatului circulator, situat, la om, între doi plămâni, deasupra diafragmei, în fața coloanei vertebrale, în spatele sternului. b) inima animalelor ucise, unul dintre organe care este gătit în mai multe moduri. 2. Prin analogie: a. inimă artificială, inimă electronică; b. Obiect care are formă de inimă; la jocul de cărți.; 3. Din a vechea credință populară că inima era centrul vieții spirituale și emoționale, s-au păstrat în limbajul comun multe expresii în care inima este înțeleasă ca sediul diferitelor mișcări ale sufletului. a. Sediul sensibilității, al sentimentelor; b. Înșăși intimitatea gândirii și simțirii; c. Sediul afecțiunii, al dragostei; d. Sediul dorinței și al voinței; e. Sediul moralității și al conștiinței; f. sediul forței minții (sinonim cu curaj, mândrie); g. În limbajul sportiv, pentru a exprima dăruirea, entuziasmul, voința tenace; h. În contrast generic cu rațiunea, adică cu judecata realistă a lucrurilor; 4. Prin analogie, centrul, mijlocul a ceva.
corazón < lat. corationem	1. Organ muscular, comun vertebratelor și nevertebratelor, care se comportă ca o pompă de sânge și care la om este situat în cavitatea toracică. 2. La jocul, de cărți, unul dintre simboluri reprezentat cu inimioare roșii. 3. Curaj. 4. Sentimente. 5. Degetul codial – cel mai lung deget al mâinii, cu trei falange, situat în centru. 6. Centrul a ceva. 7. Figura inimii reprezentată pe orice suprafață sau material. 8. Punctul central al scutului.
coração < lat. corationem	1. Organ muscular, centrul sistemului circulator al sângelui. 2. Partea exterioară a inimii, căreia îi corespunde zona inimii (piept); 3. (Fig.) Sediul sentimentelor; 4. Sediul sensibilității, al afecțiunii, al dragostei; 5. Obiect al afecțiunii (cuiva); 6. Conștiință sau memorie.; 7. Ansamblu de trăsături morale sau psihologice.; 8. Curaj, valoare.; 9. Voce secretă.; 10. Partea interioară a ceva.; 11. Partea cea mai centrală sau importantă a ceva.; 12. Duramen.; 13. (Termen feroviar) piesă unghiulară la o intersecție de cale ferată.; 14. (Brazilia) Balconul sau camera unei case.

2.1.1. Sensuri denotative

Din definițiile înregistrate în dicționare, se observă, în privința originii, existența unor etimoane latinești diferite și o încadrare distinctă în categoria genului: rom. *inimă*, substantiv

feminin, are la bază lat. *anima*, în timp ce fr. *cœur*, it. *cuore*, sp. *corazón*, pg. *coração*, *cor* (*înv.*) (slab reprezentat frazeologic) sunt substantive de genul masculin care continuă lat. *cor* (franceză, italiană), respectiv lat. *corationem* (spaniolă, portugheză). În ceea ce privește sensul denotativ, se remarcă, pe lângă sensul comun, prezent în toate limbile romanice investigate, actualizarea altor sensuri în limba română, franceză, parțial în portugheză, în funcție de „localizarea, ca asimilare prin apropiere, de tip sinecdocă, cu altă parte a corpului (Căprioară: 2023, 116, 125): [...] inimă „înseamnă popular și stomac, burtă, pânțece, rânză: *a (mai) prinde la inimă* a scăpa de senzația de slăbiciune după ce a mâncat, a se (mai) întrema, a (mai) căpăta putere; *pe inima goală* cu stomacul gol, fără să fi mâncat ceva; a se simți greu la inimă a-i fi greață, a-i veni să verse”; *mă doare inima* “mă doare burta” (ALLR, Muntenia -Dobrogea).

Un caz aparte îl reprezintă “metaforele denumire” (Șerban Evseev 1978: 160, apud C. Căprioară, 2023: 18) din categoria cuvintelor compuse, unde se constată, la nivel formal, în toate limbile romanice, respectarea unei topici similare, prin relaționarea, de obicei, a substantivelor, mai puțin a adjectivelor, care sunt subordonate față de lexemul de bază *inimă*. Redăm, în continuare, câteva exemple: rom. *buba-inimii* (*bot.*) “piperul-lupului, popilnic”; *inima-Domnului* (*bot.*) “plantă”; *inima-pământului* (*bot.*) “plantă”; *inima-scorpionului* (*astron.*) stea; fr. *cœur de palmier* “mugurul comestibil al unui palmier ; it.: *cuore del cavolo, cuore del legno, cuore di Maria*, “plante”; sp.: *corazón de hombre* (*bot.*), *Corazón del León* (*astron.*) “Regulus (o stea din constelația Leo)”; pg.: *coração-ardente* (*bot.*) “plantă ornamentală din familia Fumariaceae, numită și cerceii-doamnei” (*Dicentra spectabilis*); *coração-da-índia* (*bot.*) “plantă agățătoare originară din zonele tropicale și subtropicale ale Asiei și Africii”

(*Cardiospermum halicacabum*); *coração-de-boi* (bot.) “soi de tomată; varietate de mango; specie de arbust din familia Annonaceae (*Annona reticulata*)”; *coração-de-bugre* (bot.) “arbust din flora braziliană (*Lithraea brasiliensis*)”; *coração-de-estudante* (bot.) “planta din familia Begoniaceae (*Begonia platinifolia*); denumire dată altor specii din aceeași familie”; *coração-de-galo* (bot.) “varietate de strugure; varietate de măslină”; *coração-de-jesus* (bot.) “plantă medicinală din familia Compositae (*Mikania officinalis*)”; *coração-de-lamarinau* (bot.) “specie de arbore din Timor”; *coração-de-maria* (bot.) “plantă ornamentală din familia Fumariaceae, numită și cerceii-doamnei (*Dicentra spectabilis*)”; *coração-de-negro* (bot.) “plantă din familia Celastraceae (*Maytenus gonocladus*); albiție, arbore originar din Oceania și nordul Australiei, cultivat deseori ca arbore decorativ (*Albizia lebbek*); arbore din familia leguminoaselor (*Swartzia grandifolia*)”; *coração-de-nossa-senhora* (bot.) “numele mai multor plante de grădină”; *coração-de-rainha* (bot.) “arbust fructifer din America de Sud, ale cărui fructe se comercializează și în România sub denumirea de măr de zahăr, annona sau chirimoya (*Annona cherimola*)”; *coração-de-são-tomás* (bot.) “fructele unei specii de acacia cățărătoare (*Acacia scandens*)”; *coração-magoadado* (bot.) “plantă din flora braziliană (*Lysianthus uliginosus*); numele a două plante ornamentale cu frunze decorative (*Iresine herbstii* și *Plectranthus scutellarioides*)”; *coração-verde* (bot.) “arbore din America tropicală, cu coajă amară și astringentă, utilizată în tratamentul paludismului (*Nectandra rodioei*)”; *coração de carlos* (astron.) “Inima lui Carol (*Alpha Canum Venaticorum* sau *Cor Caroli*), “stea dublă din constelația Câinii de Vânătoare”.

2.1.2. *Sensuri figurate, actualizate în frazeologisme*

Relativ la sensurile figurate, acestea se actualizează mai ales în expresii și, din acest punct de vedere, se observă o proporție inegală a construcțiilor fixe, limba spaniolă fiind cea mai bogată în astfel de resurse expresive și cea mai proteică în privința sensurilor pe care le dezvoltă. Justificarea acestei situații se găsește, potrivit lui Lazăr Șăineanu (1887: 226), atât în preocuparea Academiei Spaniole de înregistrare a termenilor și a construcțiilor fixe în dicționare, cât și în faptul că idiomaticitatea reprezintă o particularitate a limbii spaniole¹³. Cea mai bună reprezentare la nivelul construcțiilor frazeologice o au două categorii, asupra cărora ne vom opri în continuare: categoria sentimentelor și categoria trăsăturilor de personalitate.

2.1.2.1. *Inima – sediu al sentimentelor*

Analiza comparativă a reprezentărilor frazeologice metaforizate prin care se exprimă emoții evidențiază, pe de o parte, caracterul universal al trăirilor și, pe de altă parte, modalități lingvistice marcate de variații culturale distincte, ca rezultat al acțiunii factorilor istorici, sociali, ce definesc specificul național al unei limbi. Astfel, ariile de metaforizare reflectă o gamă largă de emoții de bază, exprimate în mod creativ. Ipostazele diferite ale conceptualizării emoțiilor prin construcții fixe somatice demonstrează existența unei relații între sentimentele marcate intensiv și reprezentarea frazeologică. De exemplu, *bucuria*, *tristețea*, *dragostea*, sentimente marcate intensiv, se exprimă printr-un număr mare de frazeologisme cu această componentă somatică, în timp ce alte emoții nu sunt actualizate în unele limbi romanice.

¹³ Lazăr Șăineanu nota în acest sens, citându-l pe Brinkmann, că “îndrăzneala limbei metaforice spaniolă e nepilduită, nemaiauzită. Nici o altă limbă romanică sau germanică, nici una din limbile clasice nu oferă ceva analog”.

Mai mult decât atât, potrivit modelului trunghiular propus de Ning Yu (2002), adaptat de Gong Geng (2021: 30), se poate vorbi, în cazul expresiilor referitoare la părțile corpului, de existența unui mecanism generator de semnificații care au avut “ca punct de plecare structura și funcțiile corpului nostru. Apoi, experiențele noastre corporale, atât fizice, cât și psihologice, vor exercita un impact asupra expresiilor metaforice care implică părți ale corpului în diferite limbi. Linia dintre limbajul A și limbajul B reprezintă distanța dintre două limbi în conceptualizarea expresiilor legate de părțile corpului. Aceste expresii ale diferitelor limbi vor interacționa în consecință cu diferite culturi și sunt în cele din urmă modelate de propriile lor moduri culturale. [...]. Distanța la nivel cultural va afecta distanța la nivel lingvistic. [...]. Întregul proces este o oglindă a capacității noastre cognitive, formând un sistem dinamic în care cei trei factori, și anume părțile corpului, diferitele limbi și diferitele culturi interacționează unul cu celălalt.” (t.n.).

Emoții de bază sau primare ¹⁴	Română	Franceză	Italiană	Spaniolă	Portugheză
--	--------	----------	----------	----------	------------

¹⁴ Selecția emoțiilor de bază a avut în vedere inventarul propus de specialiști psihologi de-a lungul timpului, sintetizat schematic de Jaques Cosnier în *Introducere în psihologia emoțiilor și a sentimentelor. Afecțiile, emoțiile, sentimentele, pasiunile*, Editura Polirom, 2007, p. 30.

Bucurie	<p><i>a-i râde inima în cineva / a-i râde inima</i></p> <p><i>a crește inima cuiva cât un bostan</i></p>	<p><i>à cœur joie accepter (consentir) de bon cœur</i></p> <p><i>avoir la joie au cœur, le cœur en fête</i></p> <p><i>s'en donner à cœur joie</i></p>	<p><i>avere il cuore nello zucchero</i></p> <p><i>sentirsi ridere il cuore</i></p> <p><i>ridere di/a cuore aperto</i></p>	<p><i>Brincarle el corazón a alguien dentro del pecho/ dar brincos el corazón</i></p> <p><i>Quando el corazón rebosa, la boca habla</i></p>	
Surpriză	<p><i>a-i cădea inima în călcâi (sau jos)</i></p> <p><i>a sări cuiva inima din loc</i></p>	<p><i>un coup au cœur</i></p>	<p><i>sentire un tuffo al cuore</i></p>	<p><i>Con el corazón en un puño/ en la boca Encogérsel e a alguien el corazón Dar un vuelco el corazón</i></p>	<p><i>cair o coração aos pés</i></p>
Furie	<p><i>inimă albastră</i></p>	<p><i>avoir la rage au cœur vous n'avez pas de cœur!</i></p>	<p><i>mangiarsi il cuore rodarsi il cuore</i></p>	<p><i>Clavarle/ clavársele a alguien en el corazón algo</i></p>	<p><i>não ter coração de cabelo no coração</i></p>

<p>Tristețe</p>	<p><i>a avea inimă albastră inimă neagră)</i></p> <p><i>a i se pune o piatră pe inimă</i></p> <p><i>a fi cu inima (în)frântă a cădea cuiva inima în călcâi</i></p> <p><i>a se strânge inima cuiva a frânge inima (cuiva)</i></p> <p><i>a pune ceva la inimă</i></p> <p><i>a rămâne cu inima friptă</i></p> <p><i>a(-și) face inimă rea (sau amară)</i></p>	<p><i>avoir le cœur gros</i></p> <p><i>en avoir gros sur le cœur</i></p> <p><i>une douleur (un chagrin) qui arrache (brise, crève, fend, serre) le cœur</i></p> <p><i>avoir mal au cœur</i></p>	<p><i>sentire un tuffo al cuore</i></p> <p><i>avere il cuore addolorat o/afflito</i></p> <p><i>sentirsi piangere il cuore</i></p> <p><i>sentirsi sanguinar e il cuore</i></p> <p><i>avere la morte nel cuore</i></p> <p><i>piangere il cuore</i></p>	<p><i>El corazón triste, riendo muere y llorando vive</i></p> <p><i>Con el corazón afligido</i></p> <p><i>Los quebrantados del corazón</i></p> <p><i>con el corazón atravesado</i></p>	<p><i>cortar o coração</i></p> <p><i>quebrar o coração de alguém</i></p>
-----------------	--	---	--	--	--

	<p><i>a-i face căței pe inimă</i></p> <p><i>a-i pune (rămâne) o bubă la inimă</i></p> <p><i>a-i râcâi cuiva la inimă</i></p> <p><i>a fi cu inima mare</i> <i>a lăsa cu inima arsă</i></p> <p><i>a-i trece (sau a-i da cu) un fier ars (sau roșu) prin inimă</i></p>				
Dispreț	<p><i>a avea inimă haină (sau sălbatică)</i></p> <p><i>a coace pe cineva la inimă</i></p>	<p><i>soulever le cœur</i></p> <p><i>ne pas porter quelqu'un dans son cœur</i></p>	<p><i>avere il pelo sul cuore</i></p>	-	-
Disperare	<p><i>a rămâne cu inima frântă</i></p> <p><i>a-i se rupe inima</i></p>	<p><i>avoir le cœur suspendu</i></p>	<p><i>avere il cuore gonfio</i></p> <p><i>sentirsi il cuore di piombo</i></p>	<p><i>Arrancarse le a alguien el corazón</i></p> <p><i>Caérsele las alas del corazón</i></p>	<p><i>coração partido</i></p>

	<i>a i se frânge inima</i>		<i>struggersi il cuore</i>	<i>Con gran dolor de corazón</i>	
Interes	-	<i>avoir (prendre) quelque chose à cœur</i> <i>avoir du cœur à l'ouvrage</i>	<i>prendersi/pigliarsi a cuore qualcosa</i>		
Vinovăție	<i>a-i sta ceva pe inimă</i>	<i>garder une injure sur le cœur</i> <i>rester sur le cœur</i>	<i>mettersi una mano sul cuore</i> <i>non avere il cuore di fare qualcosa</i>	<i>Con la mano en el corazón</i> <i>Dolor de corazón</i>	
Rușine	<i>a-și călca pe inimă</i>	-	<i>avere il cuore stretto</i> <i>sentirsi stringere il cuore</i>	<i>Cubrírsele a alguien el corazón</i> <i>Helársele a alguien el corazón</i>	

Dragoste	<i>a iubi pe cineva cu toată inima</i> <i>a-i fura inima cuiva</i> <i>a topi (cuiva) inima sau a i se topi (cuiva) inima sau a se topi la inimă (de dragoste, dor)</i> <i>a sfârâi inima cuiva după</i> <i>Unde ți-e inima, acolo și gândul</i>	<i>affaire de cœur</i> <i>cœur épris donner son cœur à quelqu'un</i> <i>mon petit cœur, mon cœur</i>	<i>affari di cuore</i> <i>avere qualcuno nel cuore</i> <i>rubare il cuore a qualcuno</i> <i>donna del cuore</i> <i>due cuori e una capanna seguire il cuore</i>	<i>¡Corazón mío!</i> <i>Corazón apasionado, no quiere ser aconsejado</i> <i>Amor de corazón, verdadera pasión</i>	<i>trazer no coração</i>
----------	---	--	---	---	--------------------------

2.1.2.2. Inima – trăsături de caracter

În cazul câmpului onomasiologic al trăsăturilor de caracter exprimate prin expresii ce conțin lexemul *inimă* se observă o reprezentare frazeologică diferită în cele cinci limbi, în ciuda „experienței comune și a limbajului comun, «naiv» al conceptelor umane universale” (Ana Wierzbicka, 2000: 178-179).

Cea mai bună lexicalizare o cunosc *bunătatea*, *generozitatea*, *răutatea* și *curajul*, iar asocierile conceptelor cu imagini asemănătoare confirmă, și în acest caz, existența unor „scenarii cognitive” (A. Wierzbicka, 1999: 34). De exemplu, imaginea lingvistică a *răutății* are la bază analogia, în franceză, spaniolă, portugheză, cu duritatea pietrei, în timp ce *bunătatea* se exprimă prin asociere cu *aurul* în română și franceză (fără a exclude existența unui calc lingvistic). Mărci culturale specifice întâlnim, în cazul lexicalizării conceptului *răutate* în limba română, prin asocierea cu alt termen somatic care marchează alteritatea negativă (*Pe buze (limbă) miere și în inimă fiere*) sau în italiană, care selectează altă componentă somatică, *pielea*.

Trăsături de caracter (globale sau particulare) ¹⁵	Română	Franceză	Italiană	Spaniolă	Portugheză
Reflexivitate	<i>a avea ceva pe inimă a-și dezlega baierile inimii</i>	<i>écouter son cœur</i>	<i>a cuor leggero in cuor mio/tuo/suo nel fondo/negli abissi/nel segreto del cuore</i>	<i>En lo más hondo del corazón</i>	<i>falar ao coração</i>
Toleranță		-	<i>avere il cuore aperto essere dal cuore aperto</i>	<i>Con el corazón en la mano</i>	<i>ter coração grande</i>
Sentimentalism	<i>a avea prea multă inimă</i>	<i>affaire de cœur</i>	<i>parole che vengono</i>	<i>A donde el corazón se</i>	<i>coração mole</i>

¹⁵ Clasificarea aparține lui Bogdan Popoveniuc, *Elemente de psihologie generală*, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2011, p. 142.

	<i>a-i topi inima</i>		<i>dal cuore</i>	<i>inclina, el pie camina</i>	<i>coração partido</i>
Generozitate	<i>a avea inima largă</i> <i>a fi cu inimă</i> <i>Din inimă sau din toată din adâncul inimii</i>	<i>avoir le cœur sur la main</i> <i>avoir un cœur d'or</i> <i>accepter de bon cœur</i>	<i>con tutto il cuore</i>	<i>Dar de todo corazón</i> <i>De todo corazón</i> <i>ser todo corazón</i> <i>tener un corazón como una catedral</i>	<i>ter coração de ouro</i> <i>falar com o coração na mão</i> <i>meter no coração</i> <i>ter coração grande</i>
Bunătate	<i>a avea inimă de aur</i>	<i>avoir du cœur</i> <i>avoir bon cœur</i> <i>à votre bon cœur</i>	<i>avere il cuore in mano</i> <i>avere buon cuore</i> <i>avere un cuore di Cesare cuore d'oro/cuore nobile</i> <i>donare il cuore</i> <i>ringraziare di tutto cuore</i> <i>essere una persona di cuore</i>	<i>Dar de todo corazón</i> <i>De todo corazón</i> <i>Conquistador de corazones</i> <i>tener un corazón como una catedral</i> <i>tener un corazón de oro</i> <i>tener un corazón que no le cabe en el pecho</i>	<i>de coração ter coração de pomba</i>
Răutate	<i>a avea o inimă de fiere</i> <i>(a avea) inimă haină (sau sălbatică)</i> <i>a coace pe cineva la inimă</i>	<i>avoir une pierre à la place du cœur</i> <i>un cœur dur, un cœur de pierre, de</i>	<i>mangiarsi il cuore</i> <i>avere il pelo sul cuore</i>	<i>corazón de piedra/ de roca/ duro duro de corazón</i> <i>El corazón sospechoso no tiene</i>	<i>ter coração duro</i> <i>coração de pedernal/ pedemeira</i>

		<i>marbre</i> <i>vous n'avez pas de cœur!</i> <i>ne pas porter quelqu'un dans son cœur</i> <i>ne pas porter quelqu'un dans son cœur</i>		<i>reposo</i> <i>cobrar a alguien en el corazón</i> <i>desgarrar el corazón</i>	
Cinste	<i>a avea inima pe limbă</i>	<i>avoir du cœur</i>	<i>parlare col cuore aperto</i>	<i>Con la mano en el corazón</i> <i>De gran corazón</i>	<i>ter coração lavado</i> <i>ter coração lavado</i>
Curaj	<i>a-și lua inima în dinți a (mai) prinde (la) inimă</i>	<i>haut les cœurs!</i> <i>tant que mon cœur battra</i> <i>faire contre mauvaise fortune bon cœur!</i> <i>à cœur vaillant rien d'impossible!</i>	<i>in alto i cuori!</i> <i>avere cuore cuor di leone</i> <i>gareggiare col cuore</i> <i>non perdere cuore</i> <i>tener pelos en el corazón</i>	<i>Cobrar corazón/ ánimo</i> <i>Hacer de tripas corazón</i> <i>Levantarle el corazón</i> <i>alas del corazón</i> <i>crecer corazón (arh.)</i>	<i>ter coração de leão</i> <i>fazer das tripas coração</i>

2.1.2.3. Cazuri de echivalență totală (formală, semantică și pragmatică)

Printre exemplele analizate, am identificat și câteva cazuri de similitudine totală (formală, semantică și pragmatică) în cele cinci limbi, care se justifică, în primul rând, prin originea latină comună, care s-a constituit într-un factor unificator în ceea ce

privește modul de cunoaștere și de exprimare a diferitelor realități lingvistice. Redăm, mai jos, câteva astfel de construcții fixe congruente, cu precizarea că toate frazeologismele identificate fac referire la emoții și trăsături de caracter, iar registrul de utilizare este, de obicei, cel familiar:

- rom. *a avea ceva/pe cineva la inimă*; fr. *avoir à cœur*, cu varianta *être de (tout) cœur avec quelqu'un*, it. *avere a cuore qualcuno/qualcosa* “a-i fi cuiva/ceva foarte drag”;
- rom. *a avea inimă bună (de aur)* sau *a fi bun la inimă (cu inimă bună)*; fr. *avoir bon cœur*; *avere buon cuore*; sp. *ser todo corazón*; pg. *ter coração grande* “a fi bun la suflet, generos”;
- rom. *(a avea) inimă de piatră (sau împietrită)*; fr. *avoir un cœur de pierre*; it. *avere il cuore di ferro/pietra/col pelo*; sp. *corazón de piedra/ de roca/ duro corazón pétreo*; pg. *coração de pedernal/pederneira* “(a fi) fără suflet, glacial”;;
- rom. *din (cu) toată inima* sau *cu dragă inimă*; fr. *de tout cœur*; it. *con tutto il cuore*; sp. *de (todo) corazón*; *de coração* - “cu multă bunăvoință, din tot sufletul”;
- rom. *a avea o inimă de gheață*; fr. *avoir le couer de glace*; it. *cuore di ghiaccio*; pg. *ter coração de neve* - “a fi insensibil, nesimțitor, rece”;
- rom. *a fi fără inimă* sau *a fi rău (câinos, negru) la inimă*; fr. *être sans cœur*; it. *essere senza cuore*; sp. *no tener corazón*; pg. *não ter coração* “persoană crudă, rea, haină”.

2.1.2.4. Alte tipuri de asocieri actualizate în procesul de metaforizare

În sfârșit, există o categorie de frazeologisme în care procesul de metaforizare include și asocieri ale lexemului de bază

inimă cu alte părți ale corpului, de obicei din zona capului, unde se află organele de simț (ochi, limbă, gură, buze) sau cu membrele superioare ori inferioare (mână, picior, călcâi). În privința imaginilor care stau la baza frazeologismelor în limbile analizate, acestea sunt diferite și prezintă semnificații variate, chiar dacă asocierile dintre termenii somatici sunt aceleași. Redăm mai jos exemplele identificate:

Română:

Inimă – călcâi: *a cădea cuiva inima în călcâi* “1. se spune la adresa persoanelor îndrăgostite. 2. se spune despre cei fricoși”.

Inimă – dinți: *a-și lua inima în dinți* (sau *(o) inimă*), cu varianta *a-și lua inima-n gură* (fig.) “a învinge frica, a-și face curaj, a se hotărî să întreprindă ceva.”

Inimă – limbă: *inima și limba sunt de o palmă una de alta* “se spune la adresa oamenilor vorbăreți, care nu pot ține un secret.”

Inimă – gură: *a avea inima aproape de gură* “a spune tot ce gândești.”

Franceză

Inimă – gură: *Faire la bouche en cœur* “a se preface amabil.”

Inimă – stomac: *Mettre du cœur au ventre* “a da curaj”.

Inimă – mână: *Avoir le cœur sur la main* “a fi generos”.

Italiană

Inimă – mână: *Mettersi una mano sul cuore* “a face apel la propria conștiință; a fi cu inima împăcată”; *Portarsi la mano sul cuore* “a-și duce mâna la inimă”; *col cuore in mano* “cu mâna pe inimă/la inimă, sincer.”

Inimă – gât: *Col cuore in gola* “cu neliniște”.

Spaniolă

Inimă – picioare: *A donde el corazón se inclina, el pie camina* “Inima voioasă, picioare agere; Voința inimii dă aripi picioarelor; a merge unde îl trage inima; a face cum îi dictează inima”; *A falta de corazón, buenas las piernas son* “Fuga e rușinoasă, dar e sănătoasă”.

Inimă – buze – mâini: *Boca de miel, corazón/ y manos de hiel* “Pe limbă/ buze miere și-n inimă fiere; Dulce la limbă, amar la inimă; În față miere și în dos fiere; C-o mână te mângâie și cu alta te zgârie”.

Inimă – gură: *Cuando el corazón rebosa, la boca habla* “Inima când se-nvesește, fața înflorește”; *Lo que en el corazón fragua, por la boca se desagua* “Inima când se-nvesește fața înflorește”; *Los sabios tienen la boca en el corazón, los tontos el corazón en la boca* “Nebunul inima în gură și-o are, iar înțeleptul limba în inimă și-o păstrează; Ce e în inima treazului, e/ stă în gura beatului.”.

Inimă – mână: *Manos frías, corazón caliente, amor de siempre/ Manos frías, corazón ardiente* “Mâini reci, inimă fierbinte/ caldă.”

Portugheză

Inimă – limba: *A língua não mente o que o coração sente* “Ce-i în gușă-i și-n căpușă.”.

Inimă – mână: *Com o coração nas „cu mâna pe inimă”;* *Frio de mãos, quente de coração* “Cine are mâinile reci este sincer”; *Mãos frias, coração quente, amor para sempre* “Cine are mâinile reci este sincer”.

Inimă – cap: *Filhos pequenos – dores de cabeça, filhos grandes – dores de coração* “Grijile unei mame nu se termină niciodată.”.

Inimă – gură: *O que a boca apetece o coração deseja* “Ochii văd, inima cere.”.

Inimă – ochi: *O que o olho não veja o coração não deseja* “Ochii care nu se văd se uită”.

Inimă – gât: *Ter o coração ao pé da goela* “a se emoționa sau a se întrista cu ușurință, a fi sensibil”.

2.2. Caracteristici morfo-sintactice ale con(structuțiilor fixe în limbile romanice. Unitate și varietate

Dacă perspectiva lexico-semantică aplicată frazeologismelor este valoroasă în sensul identificării unor particularități culturale, unor „culori locale” (Szerszunowicz, 2007: 445), unor mecanisme de gândire specifice unui popor sau comune mai multor popoare, perspectiva morfo-sintactică vine să completeze tabloul. Caracterul convențional al construcțiilor fixe pare a nu avea implicații profunde în decodarea lor, însă vom constata, în paginile următoare, că abordarea lingvo-pragmatică are un rol important în analiza imaginii lingvistice, prezentând o cale de acces chiar spre receptarea corespunzătoare a semantismului acestora. Așadar, ne propunem să evidențiem, prin metoda analizei de conținut, a analizei comparative și utilizând drept corpus de lucru *Dicționar multilingv de construcții fixe română-franceză-italiană-spaniolă-portugheză* câteva observații cu privire la unitatea, varietatea, dar și la variațiile care apar în structura de suprafață a construcțiilor fixe din limbile romanice (română, franceză, italiană, spaniolă, portugheză) din perspectivă morfo-sintactică. Astfel, întâi sunt relevate trăsăturile proprii limbii române, apoi este prezentată, contrastiv, și situația celorlalte limbi romanice.

2.2.1. Blocarea morfo-sintactică – o caracteristică a frazeologismelor

Atunci când sunt studiate din punct de vedere lingvistic, cercetătorii aduc în discuție, în primul rând, “blocarea morfo-sintactică” a construcțiilor fixe. Acest aspect relevă faptul că frazeologismele sunt structuri stabile, întrucât diverse categorii gramaticale s-au impus prin tradiție într-o anumită formă, chiar dacă în prezent configurația unor constituenți este diferită: “blocarea morfo-sintactică a structurii fixe impune anumite categorii gramaticale și variante lexicale (singular/plural; absența/prezența unor determinanți; forme arhaice/forme neologice etc.). Forma morfo-sintactică impusă de unitatea frazeologică nu încadrează elementele constitutive flexionare ale acesteia (substantive, verbe, adjective, diferite forme pronominale) în clase defective, axa paradigmatică fiind blocată de ocurența acesteia în contextul structurii fixe.” (Munteanu Siserman, 2016: 68)¹⁶.

Pentru lexemul studiat, *inimă*, locuțiunile și expresiile inventariate în *Dicționarul multilingv de construcții fixe (română-franceză-italiană-spaniolă-portugheză)* nu relevă importante modificări de ordin gramatical, ci mai degrabă, modificări

¹⁶ “Înghetarea” formelor este o trăsătură generală a frazeologiei, dar trebuie privită în detaliu, deoarece specialiștii atrag atenția asupra faptului că aceste construcții cunosc diverse variații a căror urmare este modificarea unor categorii gramaticale fixate prin tradiție și chiar interpretarea diferită. Spre exemplu, Jalena Parizoska aduce în discuție pasivizarea unor structuri (care păreau imposibil de pasivizat), transformarea caracterului verbelor – din tranzitiv în intranzitiv, nominalizarea unor structuri verbale (care va contribui la abstractizarea informației), toate acestea având drept urmare interpretarea în nuanțe diferite a semnificației (Parizoska, 2022). Așadar, caracterul imuabil al frazeologismelor este relativ, acestea suferind schimbări, dar nu mutații considerabile.

semantice prin vehicularea unor forme arhaice, regionale: *a da inima brânci*, *chişav la inimă*, *abraş la inimă*, sau a unor structuri populare – marcate prin utilizarea prepoziției *la*: *a prinde la inimă*, *a se sfârși la inimă*, *a seca la inimă*, *a băga inima în cineva*. Pentru discursul repetat, a fost identificată o utilizare diferită a indicativului prezent pentru verbul *a chiorăi*: *Când inima chiorăiește*, *gura nu prea contenește*, structura uzează de cuvântul *inimă*, dar pentru a pune în evidență un alt organ, *stomacul*, care, sub incidența factorilor fiziologici, devine “centrul ființei”¹⁷.

În corpusul de lucru sunt vehiculate doar în limba spaniolă câteva construcții de sorginte populară, arhaică: *abrir el corazón a alguien* “a băga inima în cineva”, “a-i ține cuiva inima”; *crecer corazón* “a-și lua inima în dinți”; *haber a corazón* “a-și propune să facă ceva din toată inima”. Așadar, prin “împietrirea” unor lexeme sau a unor forme aflate în incongruență cu norma actuală, frazeologismele capătă un caracter conservator, păstrând urme ale trecutului și demonstrând că unele ramuri ale limbii nu se modifică sub imediata incidență a vremurilor.

¹⁷ Analiza limbii funcționale poate releva aspecte diferite cu privire la problema în cauză, dar studiul prezent valorifică materialul lexicografic menționat și mai puțin perspectiva comunicativ-funcțională a limbajului. Totuși, au fost avute în vedere explicațiile date lexemului *inimă* și în DLR care prezintă contexte ale folosirii unor structuri fixe, dar nu au fost constatate incongruențe majore față de norma actuală. Câteva observații sunt: existența unor verbe încadrate la conjugarea a II-a, pe care norma le încadrează, astăzi, în categoria celor de conjugarea a III-a: *a-i rămânea cuiva inima la (ceva)*, *a rămânea cu inima friptă*, *a ținea cuiva inima*. De asemenea, este semnalat și genitiv-dativul *inimei*.

2.2.2. Frazeeologisme verbale

Un alt element comun frazeologismelor studiate și recurent și în limbile romanice este ocurența structurilor cu indice de predicție a frazeologismelor verbale¹⁸. Analiza contrastivă scoate la iveală predilecția limbilor romanice pentru formarea construcțiilor fixe cu două verbe de bază, *a fi* și *a avea*. Spre exemplu, din corpusul de lucru, aproximativ 140 de construcții sunt construite doar cu cele două verbe. Comparând procentele, constatăm că în limba română acestea au aceeași pondere de întrebuințare, în timp ce, în toate celelalte limbi romanice, se observă faptul că verbul *a fi*¹⁹ este dominat (numeric) de verbul *a avea*.

Verbul *a fi* este utilizat, predominant, cu valoare copulativă, având rol de copulă între Subiect, caracterizat de trăsătura semantică [+Uman], și Nume Predicativ: *a fi cu inimă*, *a fi slab de inimă*, *a fi cu inima frântă*, *a fi cu inima mare*; *être de (tout) cœur avec quelqu'un* (fr.) “a fi din toată inima alături de

¹⁸ O altă caracteristică verbală identificată este selectarea de pe axa paradigmatică a unor moduri și timpuri dominante, precum modul indicativ, timpul prezent și modul imperativ. Timpul prezent al indicativului este utilizat cu valoarea sa de prezent etern, gnomic, având capacitatea de a transmite idei valabile transgenerațional, specifice umanității. De altfel, aceasta este trăsătura reprezentativă a locuțiunilor, expresiilor, proverbelor, valoarea atemporală și încărcătura moralizatoare. Caracterul afectiv al frazeologismelor, implicarea subiectivă și puterea retorică ale acestora sunt susținute de modul imperativ și de utilizarea vocativului: *Taci, inimă, taci/ Că tot tu le faci*.

¹⁹ Totuși, unele dintre cuvintele compuse notate sunt utilizate în limbajul funcțional cu ajutorul acestui verb, chiar dacă înregistrarea lor în *Dicționarul multilingv de construcții fixe* este făcută ca grup nominal: *a cuore aperto* (it.) “cu inima deschisă”, *cuor semplice* (it.) “om simplu”, *con el corazón abierto* (sp.) “cu inima deschisă”; “cu sufletul deschis”, *con el corazón atravesado* (sp.) “cu inima străpunsă”, *com o coração nas mãos* (port.) “cu mâna pe inimă”.

cineva”, *essere col cuore in pace* (it.) “a fi cu inima împăcată”, *sere senza cuore* (it.) “a fi fără inimă”, *essere di buon cuore* (it.) “a avea o inimă bună”, *ser todo corazón* (sp.) “a fi cu inimă largă”, “a avea inimă bună”, *ser um coração aberto/ lavado* (port.) “a fi sincer și deschis”. Frazeologismele în a căror configurație este selectat verbul *a fi* au caracter descriptiv, putând fi înscrise în categoria universaliiilor, deoarece evidențiază trăsături generalumane conform axei pozitiv – negativ (bunătate – răutate, bucurie – tristețe).

Analizând construcțiile în care apare verbul *a avea*, se remarcă două structuri recurente: (1) [verb] + [substantiv] + [adjectiv] și (2) [verb] + [substantiv] + [prepoziție] + [substantiv], ambele configurații fiind comune limbilor romanice studiate. Prima situație prezintă verbul *a avea* cu caracter tranzitiv, utilizat alături de lexemul *inimă*, însoțit, la rândul său, de o caracteristică adjectivală: *a avea inimă ușoară*, *a avea inimă largă*, *a avea inimă frântă*, *a avea inima înghețată*, *avoir bon cœur* (fr.) “a avea inimă bună”, *avoir le cœur gros* (fr.) “a fi trist”, *avere il cuore addolorato/ afflito/ gonfio* (fr.) “a avea inima îndurerată/întristată/grea”, *tener el corazón oprimido* (sp.) “a-l apăsa o greutate pe suflet”, *tener mucho corazón* (sp.) “a avea un suflet nobil”, “a avea mult curaj”, *ter coração duro* (port.) “a fi rău la inimă”, “a fi ticălos, insensibil”, *ter coração grande* (port.) “a avea o inimă mare”, “a fi generos”. În a doua situație, lexemul *inimă* este însoțit de un alt substantiv cu prepoziție, ca în următoarele exemple: *a avea inimă de fier*, *a avea inima de piatră*, *avoir le cœur sur la main* (fr.) “a fi generos”, *avoir un cœur d’or* (fr.) “a avea o inimă de aur”, *avere il cuore in mano* (it.) “a fi bun la inimă/la suflet”, *avere il cuore in gola* (fr.) “a avea sufletul la gură”, *avere il cuore di ferro/pietra/col pelo* (it.) “a avea o inimă de piatră”, “a fi crud”, *tener el corazón de*

pedra/bronce/oro (sp.) “a avea inimă de piatră/bronz/aur”, *ter coração de bronze/ pedra/ rocha* (port.) “a avea o inimă de piatră”, *ter coração de neve* (port.) “a avea o inimă de gheață”.

Utilizarea sistematică a verbelor potențează frecvența lor în limbajul uzual, diversitatea întrebunțărilor gramaticale și semantice ale acestora, dar și ușurința de a fi receptate și decodate.

Alte frazeologisme verbale se remarcă prin utilizarea unor verbe cu un caracter perceptibil, care se deosebesc prin concretețe, prin semnificația aproape palpabilă. Această îmbinare dintre structura de suprafață și structura de adâncime (care este una eminentă abstractă) este cea care sporește caracterul expresiv al construcțiilor fixe: *a i se lipi de inimă*, *a i se topi inima*, *a prinde inima mucagai*, *a sta grecește pe inima cuiva*, *a unge la inimă (cu miere)*, *a pierde inima*, *a seca inima cuiva*, *a i se tăia inima*. Aceeași expresivitate o mai regăsim și în limba italiană *spezzare il cuore a qualcuno* “a rupe inima cuiva”, *strappare il cuore* “a sfâșia inima”, *stringere il cuore* “a strânge inima”, *trafiggere il cuore a qualcuno* “a străpunge/a rupe inima cuiva”, precum și în limba spaniolă: *helársele a alguien el corazón* “a-i îngheța inima”, “a-i îngheța sângele în vine”, *latir el corazón* “a i se zbate inima în piept”, *latirle el corazón por* “a-i sfârâi inima după”, *salirle el corazón* “a-i plesni inima”, *tocarle a alguien en el corazón* “a unge la inimă”. În franceză și portugheză, remarcăm o nuanțare mai puțin intensă a frazeologismelor somatice în a căror componentă este lexemul *inimă*, fapt care nu înseamnă inexistența unor semnificații metaforice, ale unor contotații profunde, ci prezintă o diversitate a mijloacelor de expresie mai slab individualizată.

2.2.3. Matricea semantico-sintactică: roluri tematice dominante

Deși lexemul *inimă* este invariant la nivel structural, analiza matricii semantico-sintactice a verbului pe care îl însoțește relevă cel puțin două roluri tematice diferite pe care acesta le ocupă: Pacient, Locativ. Așadar, în funcție de verbul-centru, se identifică poziția de Pacient, fie rămânând “exterior acțiunii”, fie modificându-se “prin efectele ei”, fie reprezentând “rezultatul” acesteia (GALR, 2023:276): *a fura inima cuiva*, *a cădea inima în călcâi*, *a strica inima cuiva*²⁰, *avoir une pierre à la place du cœur* (fr.) “a avea o piatră în loc de inimă”, *refuser son cœur* (fr.) “a-și refuza inima”, *allargare il cuore* (it.) “a-și ușura inima”, *ascoltare la voce del cuore* (it.) “a asculta vocea inimii”; *hacer algo de corazón* (sp.) “a face ceva din toată inima”, *poner a cien el corazón* (sp.) “a pune inima la trap”, *falar com o coração nas mãos* (port.) “a-și pune sufletul pe tavă”, *quebrar o coração de alguém* (port.) “a-i frânge inima cuiva”.

În unele contexte, putem aduce în discuție și rolul de Locativ, aspect care concentrează ideea definitorie a frazeologismelor somatice studiate, aceea că inima este centrul ființei, miezul corporalității, locul din care izvorăsc trăirile

²⁰ În frazeologisme precum: *a i se tăia inima*, *a i se rupe inima*, *a-și pierde inima*, *a-i râde inima* cuvântul *inimă* intră în relație cu formele neaccentuate de pronume personal/reflexiv, verbul-centru pune în lumină, în primul rând, rolul de Experimentator al construcției. Unele construcții fixe cuprind și rolul de Instrument: *a lega inima cu curele*, *a-i trece cu un fier ars prin inimă*, dar acest rol nu este reflectat prin lexemul vizat, ci prin alte elemente: *cu curele*, *cu un fier*. Alte structuri implică rolul tematic de Țintă, observabil prin funcția de complement indirect, restricție impusă de verbul-centru: *a frânge inima (cuiva)*, *a merge (cuiva ceva) drept la inimă*, *a strica inima (cuiva)*, *a(-i) zbură inima cuiva*.

intense, unele dureroase, altele plăcute: *a merge drept la inimă*, *a i se lipi de inimă*, *a pune toate la inimă*, *avoir une pierre à la place du cœur* (fr.) “a avea o piatră în loc de inimă”, *stringere al cuore* (it.) “a strânge la piept”, *tener una espina en el corazón* (sp.) “a avea/ a simți un ghimpe la/ în inimă”, *quebrar o coração de alguém* (port.) “a-i frânge inima cuiva”.

2.2.4. Poziția de adjunct sau de centru a lexemului inimă

Pe de o parte, după cum deja s-a constatat anterior, lexemul *inimă* este adjunct în grupul verbal, “satisfăcând o valență a verbului-centru” (GALR, 2023: 596) și reprezentând o determinare obligatorie a sa: *a strica inima*, *a-i cădea de pe inimă o piatră de moară*, *a face căței pe inimă*, *a seca la inimă*, *a cădea cu inima pe ceva*; *ouvrir son cœur* (fr.) “a-și deschide inima”; *portarsi la mano sul cuore* (it.) “a-și duce mâna la inimă”, *hablar con doblez de corazón* (sp.) “a vorbi cu inimă prefăcută”; *ter coração de bronze* (port.) “a avea o inimă de bronz”. În unele situații, poziția de adjunct a termenului *inimă* este marcată și de prezența unor prepoziții precum: *cu*, *la*, *de*, *pe*. Acestea intră într-o structură ternară, fiind o expresie a relației de dependență față de termenii autonomi lexical, iar rolul lor este de a accentua poziția de subordonare în care se află lexemul *inimă* (cu care vor crea și un grup sintactic prepozițional).

În limba română, poziția de adjunct a constituentului *inimă* dintr-un grup nominal este remarcată cu predilecție în cuvintele compuse și mai rar în expresii, unde termenul *inimă* primește restricții de caz pentru genitiv: (*din*) *băierile inimii*, *buba-inimii*, *după voia inimii*. În celelalte limbi romanice, această poziție (de adjunct într-un grup nominal) este mai frecventă decât în limba română, întâlnindu-se în numeroase locuțiuni și expresii, dar și în cuvinte compuse sau îmbinări libere: *ami de cœur* (fr.) “prieten de

suflet”, *bourreau des cœurs* (fr.) “bărbat cu succes la femei, seducător, don Juan”, *l’intelligence du cœur* (fr.) “inteligenta inimii”, *mettre du baume au cœur* (fr.) “a fi balsam pentru inimă”, *moti del cuore* (it.) “mișcările inimii, pasiunile”, *provare una stretta al cuore* (it.) “a simți o strângere de inimă”, *de lo íntimo de su corazón* (sp.) “din adâncul rărunchilor”.

Pe de altă parte, un alt element relevat de corpusul studiat este poziția de pivot a termenului în cadrul grupului nominal. Atunci când ocupă acest statut, de centru al grupului sintactic, termenul apare (în numeroase situații), în limba română, în formă articulată cu articol hotărât, specific genului feminin, număr singular, *-a*, (*a avea*) *inima tare*, (*a lăsa cu*) *inima arsă*, (*a rămâne cu*) *inima friptă*, (*a avea*) *inima de piatră*²¹ (comparabil cu poziția de adjunct unde apare nearticulat), formă care necesită completarea poziției următoare fie printr-un adjunct adjectival, fie printr-un adjunct nominal. Articulația “aduce o informație semantico-gramaticală care privește substantivul-centru de grup, individualizând obiectul, și nu calitatea” (GALR, 2023: 126). În celelalte limbi romanice, identificăm lexemul *inimă* în poziția de centru al grupului nominal în următoarele structuri: *avoir un cœur sensible* (fr.) “a avea o inimă sensibilă”, *avoir le cœur gros* (fr.) “a fi trist”, *essere col cuore in pace* (it.) “a fi cu inima împăcată”, *essere col cuore sulle labbra* (it.) “a avea inima deschisă”, *con el corazón aliviado* (sp.) “cu inima ușurată”, *ter coração de leão* “a fi viteaz”, “a fi curajos”, unde alternează articolul hotărât, nehotărât, dar și cel partitiv (pentru limba franceză).

²¹ În alte situații, când nu mai are poziția de regent, ci este însoțit de prepoziții (care accentuează statutul de termen subordonat), lexemul apare, predominant, în formă nearticulată: *a fi moale la inimă*, *a i se lipi de inimă*, *a i se pune soarele drept inimă*.

Dacă în analiza unor grupuri uzuale, care nu reprezintă construcții fixe, atât verbul-centru (grup verbal), cât și substantivul (grup nominal) pot înregistra numeroși termeni în poziția de adjunct, mărimdu-și, deci extensiunea, în cazul frazeologismelor, grupurile sunt stabile, iar adăugarea altor elemente nu mai reprezintă o alegere a locutorului în funcție de intențiile sale comunicative, stilistice sau semantice, ci de utilizarea unor structuri fixate prin tradiție. Această constatare accentuează caracterul închis, dar și istoric, al frazeologismelor.

2.2.4.1. Structuri combinatorii uzuale

Ocupând poziția de centru într-un grup nominal, cuvântul *inimă* manifestă următoarea structură combinatorie uzuală²²: **Nominalac** + **Nominalac**/ [substantiv/*inimă* + adjectiv]. Compatibilitatea [substantiv + adjectiv] înfățișează o pondere mare a adjectivelor de natură abstractă (cf. criteriului psihologic-empiric), atât calificative, cât și determinative, provenite din verbe la participiu ca urmare a transpoziției lexico-gramaticale (cf. criteriului semantic), variabile (cf. criteriului flexionar), (*a avea*): [*inimă haină*], [*inima sălbatică*], [*inima ușoară*], [*inima largă*], [*inima tare*], (*avoir*) (fr.) [*bon cœur*], [*le cœur gros*]; (*avere*) (it.) [*buon cuore*], [*cuore stretto*] (neliniștită); (*con el*) (sp.) [*corazón atravesado*](străpunsă), [*corazón aliviado*] (ușurată); (*ter*) (port.) [*coração grande*], [*coração duro*]. Sensul pe care îl poartă majoritatea adjectivelor este unul predominant negativ, expresiile

²² Pe lângă acestea, au fost remarcate și câteva cazuri în care construcția nominală se realizează prin selecția unui subordonat în cazul genitiv, care marchează aceeași idee – cuvântul *inimă* este centru de grup pentru substantivul cu formație genitivală (articulat cu articolul hotărât de G/D -lui): *a rupe inima târgului*.

și locuțiunile fiind, poate, modalități felurite de verbalizare a aspectelor neplăcute și dureroase ale existenței.

Privite sub aspectul congruenței semantice, constatăm că expresiile și locuțiunile se remarcă prin *nefireasca* îmbinare a unor lexeme, ca urmare a depășirii limitelor semantice ale cuvântului. Astfel, norma semantică este încălcată, deoarece este implicat sensul conotativ al cuvântului care urmărește o finalitate expresivă. Prin urmare, se conturează o altă trăsătură specifică frazeologismelor, topica restrictivă. Nu este posibilă comutarea poziției lexemelor, sensul lor putând fi decodat doar în structurile fixate. Luate separat, lexemele, care sunt distincte funcțional, intră într-o relație de incompatibilitate semantică, dar interpretate împreună, sub incidența caracterului reflexiv al limbajului, lucrurile stau diferit, ceea ce confirmă caracteristica fundamentală a construcțiilor fixe, caracterul unitar. Această idee este tratată în literatura de specialitate sub forma de “blocare semantică”, făcându-se referire la “caracterul non-compozițional (i. e. necompoziționalitatea) specific acestui tip de structuri, în sensul că înțelesul *idiomatic* (Podaru, 2012: 311) nu rezultă din suma sensurilor/ semnificațiilor unităților/ lexemelor constitutive ale expresiei, ci este dat/ construit de sensul unitar, global al expresiei în ansamblul ei.” (Munteanu Siserman, 2016: 68).

2.2.5. *Structuri complexe*

O altă observație privitoare la structura de suprafață a unor frazeologisme este construcția complexă ca rezultat al unei comparații: *a i se face (cuiva) inima cât un purice/ (con) el corazón en un puño* (sp.), *a bate (cuiva) inima ca la un purice mort, a-i crește inima cât un bostan*. Lexemele din structurile identificate intră chiar într-o relație de antonimie parțială,

devenind modalități expresive prin care două realități, aparent distincte, fuzionează, transmițând un mesaj plastic.

Nu în cele din urmă, studiul proverbelor înfățișează existența frazelor a căror expresivitate este sporită prin poziționarea subordonatei înaintea propoziției regente. Aceasta este introdusă, deseori, prin adverbe relative *când, unde*: *Când inima se înveselește, toată fața înflorește, Unde ți-e inima, acolo și gândul, Când inima chiorăiește, gura nu prea contenește.*

3. Concluzii

Analiza contrastivă a construcțiilor fixe figurate din perspectivă semantică a evidențiat existența unei „permanente nevoi umane de exprimare a imaginației, expresivității și afectivității, iar caracterul motivat se leagă direct sau prin verigi intermediare de semele ori de unele seme fundamentale ale semnificației denotative de bază” (Căprioară, 2023: 14). În această ordine de idei, semnificațiile lexemului în discuție evidențiază poziția importantă a acestuia în cadrul sistemului conceptual al părților corpului, iar conectarea construcțiilor fixe la mai multe domenii semantice demonstrează, o dată în plus, natura metaforică a limbajului și un mod particular de percepere a realității.

Dacă în privința etimologiei, o tendința de metaforizare s-a manifestat în limba română chiar din momentul impunerii termenului din latina populară, în celelalte limbi romanice investigate factorul psihologic, unanim recunoscut de specialiști (Jordan, 1975: 117), a fost cel mai important în procesul de apariție a sensurilor figurate. Cea mai bună reprezentare frazeologică a termenului o regăsim în clasa onomasiologică a sentimentelor și a trăsăturilor de caracter, domenii ce acoperă un segment semnificativ în comunicarea umană cotidiană, în care se reflectă oscilațiile dintre “subiectiv și obiectiv în desemnarea verbală a realității” (P.G. Bârlea, 1999: 43-44, apud Căprioară, 2023: 15).

Din acest punct de vedere, conceptualizarea emoțiilor de bază în cele cinci limbi romanice prin termenul somatic *inimă*, clasă onomasiologică marcată cel mai bine în cadrul câmpului, evidențiază “existența unei organizări ierarhice a modului în care folosim conceptualizarea metaforică [...] și, în ciuda universalității experienței corporale pe care se bazează multe metafore ale emoțiilor noastre obținem o mare cantitate de nonuniversalitate în conceptualizarea metaforică a emoției. Acest lucru se datorează faptului că fie încadrarea, fie focalizarea experiențială a domeniilor sursă poate varia de la o cultură la alta” (Kovecses, 2000: 41).

Analiza morfo-sintactică întreprinsă pune în lumină trăsături asemănătoare limbilor romanice, nefiind înregistrate variații gramaticale pregnante, întrucât aceste structuri vehiculează tipare de gândire comune unor popoare aflate, de-a lungul vremii, în contact cultural. Totodată, nu putem trece peste faptul că spiritul analitic și nuanțat al acestor popoare se observă explicit în analiza construcțiilor fixe, unde se constată felurite moduri de a spune un lucru, fiecare purtând o nuanță anume (nuanțe care, uneori, sunt considerate expresii/locuțiuni superflue): *a fi fără inimă* “a fi rău” nu este echivalent cu *a fi fără de inimă* “a fi nemilos”, întrucât prin inserția prepoziției *de* sensul capătă intensitate și expresivitate sporită; expresia *a-și da inima* nu este echivalentă cu *a-și da și inima*, unde inserția adverbului de întărire *și* accentuează ideea exprimată, aceea de sacrificiu suprem. Așadar, aceste exemple pun în evidență, încă o dată, faptul că imaginea lingvistică a frazeologismelor nu este un simplu înveliș, ci, dacă este conectată cu imaginea semantică, poate oferi pârgii interpretative valoroase.

Bibliografie

- CĂPRIOARĂ, Cosmin (2023): *Denumiri metaforice ale părților corpului omenesc în româna populară*, Cluj-Napoca, Editura Mega
- COCA, Monica (coordonator), Lavinia SEICIUC, Ciprian POPA, Gina PUICĂ, Alina PRELIPCEAN (2020): *Dicționar multilingv de construcții fixe*, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”
- COSNIER, Jaques (2007): *Introducere în psihologia emoțiilor și a sentimentelor. Afectele, emoțiile, sentimentele, pasiunile*, Iași, Editura Polirom
- GHEORGHE, Gabriel (1986): *Proverbele românești și proverbele lumii romanice. Studiu comparativ*, București, Editura Albatros
- IORDAN, Iorgu (1975): *Stilistica limbii române. Ediție definitivă*, București, Editura Științifică
- POPOVENIUC, Bogdan (2011): *Elemente de psihologie generală*, Editura Universității „Ștefan cel Mare”
- ȘĂINEANU, Lazăr (1887): *Încercare asupra semasiologiei limbei române. Studii istorice despre tranzițiunea sensurilor*, București, Editura Academiei Române
- ZANNE, Iuliu (1895-1912): *Proverbele românilor din România, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia. Proverbe, zicători, povățuri, cuvinte adevărate, asemărări, idiotisme și cimilituri cu un glosar româno-frances*, vol. I-X, Editura Librăriei Socecu & Comp., București

Webografie

- CHENG, Gong (2021): *Comparison of Metaphorical Expressions of the Heart between Chinese and English*, English Language Teaching; Vol. 14, No. 3; 2021 ISSN 1916-4742 E-ISSN 1916-4750 Published by Canadian Center of

- Science and Education, URL:
<https://doi.org/10.5539/elt.v14n3p25>,
https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1288283.pdf?utm_source=chatgpt.com.
- KOVECSES, Zoltan (2000): *Metaphors and Emotions: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press,
https://www.researchgate.net/profile/Zoltan-Kovecses/publication/299392688_Metaphor_and_Emotion/links/569362b708aec14fa55e2b86/Metaphor-and-Emotion.pdf.
- LAKOFF, George, JOHNSON, Mark, (1980): *The metaphorical Structure of the Human Conceptual System*,
<https://opessoa.fflch.usp.br/sites/opessoa.fflch.usp.br/files/Lakoff-Johnson-Metaphorical-Structure.pdf>.
- MUNTEANU, SISERMAN Mihaela (2016): „Onomastic markers in Romanian fixed structures. Sociolinguistic and cultural perspectives”, pag. 68-76, din vol. (Conferinței) *The Proceedings of the International Conference Communication, Context, Interdisciplinarity*. Section: *Language and Discourse*, vol 3, Editura “Petru Maior” University Press, Târgu-Mureș,
<http://www.upm.ro/ccci3/CCI03/Lds/Lds%2003%2005.pdf>.
- PARIZOSKA, Jalena (2022): *Idiom modifications: What grammar reveals about conceptual structure*, *Lexis* [Online], nr. 19, <http://journals.openedition.org/lexis/6293>.
- WIERZBICKA, Ana (1999), *Emotional Universals*,
<https://ddd.uab.cat/pub/landes/11394218v2/11394218v2p23.pdf>).
- WIERZBICKA, Ana (2000), *The Semantics of Human Facial Expressions*,

[https://www.researchgate.net/publication/233640767_The_semantics_of_human_facial_expressions.](https://www.researchgate.net/publication/233640767_The_semantics_of_human_facial_expressions)

Dicționare

Dicționarul limbii române (2010), Tomul VI, F – IÎ, Editura Academiei Române, București

Dicționarul explicativ al limbii române,
<https://dexonline.ro/sursa/dex09>

Le Petit Robert, <https://www.lerobert.com/>

Dicționarul Treccani, <https://www.treccani.it/vocabolario/>

Diccionario de la lengua española, <https://dle.rae.es/>

Dicionário Priberam da Língua Portuguesa,
<https://dicionario.priberam.org/>